

Araştırma Makalesi

Âşık Veysel'in Şiirlerinde Dil Sapmaları

Sunay DENİZ¹

z

Âşık Veysel 20. yüzyılın en önemli Türk halk Şairlerinden biridir. O, küçük yaşta gözlerini kaybetmiş ama buna rağmen unutulmaz Őiirlerin altına imza atmış, Şiirleriyle Türk halkının gönlünde taht kurmuş bir saz üstadı, saz Őairidir. Onun Şiirlerinde pek çok konu ele alınmış ve her konuyu da kendi üslubuyla en etkili Şekilde dile getirmiştir. Şiirlerinde kullandığı kelimeler, benzetmeler, söz sanatları, mahalli kullanımlar, imgeler, mecazlar vb. Âşık Veysel'in üslubunu canlı ve etkili kılmaktadır. Onun üslubunun etkili olan yönlerinden biri de sapmalardır. Őairlerin sözü daha etkili ve gl kılmak için faydalandıkları sapmalar Âşık Veysel'in Şiirlerinde çokça görülmektedir.

Çalışmamızda, Âşık Veysel'in Şiirlerinde görülen ses, yazım, dilbilgisi, kelime sapmaları ve alışılmamış bağdaştırmalar ele alınmıştır. Doğan Kaya'nın hazırladığı "Âşık Veysel" adlı kitapta yer alan Âşık Veysel'in Şiirleri incelenmiş ve Şiirlerindeki sapmalar belirlenerek örneklerle açıklanmıştır. Araştırma Âşık Veysel'in Şiirlerinde çeşitli ses, dilbilgisi,

Atıf/Reference: Sunay Deniz, "Âşık Veysel'in Şiirlerinde Dil Sapmaları", Farabi Felsefe ve Din Bilimleri Dergisi, S.2, 2021,

¹ Dr., sddeniz1@gmail.com Orcid No: [0000-0001-8169-4806](https://orcid.org/0000-0001-8169-4806)

kelime sapmaları ve alışılmamış bağdaştırmalar olduğunu ve bu özelliğin onun şiirlerini daha canlı ve etkileyici hale getirmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veysel, dil, sapmalar, şiir, halk şiiri, şiir dili.

Language Deviations in Âşık Veysel's Poems

Abstract

Âşık Veysel is one of the most important Turkish folk poets of the 20th century. He is a saz master, an saz poet who lost his eyes at a young age, but nevertheless wrote unforgettable poems and established a throne in the hearts of the Turkish people with his poems. Many subjects were discussed in his poems and he expressed every subject in the most effective way with his own style. The words, similes, rhetoric, local uses, images, metaphors, etc. he used in his poems. It makes Âşık Veysel's style lively and effective. One of the effective aspects of his style is deviations. The deviations that the poets make use of to make the word more effective and powerful are frequently seen in Âşık Veysel's poems.

In this study, sound, spelling, grammar, word deviations and unusual associations seen in Âşık Veysel's poems are discussed. The poems of Âşık Veysel, included in the book "Âşık Veysel" prepared by Doğan Kaya, were analyzed and the deviations in his poems were identified and explained with examples. The research reveals that there are various sound, grammar, word deviations and unusual combinations in Âşık Veysel's poems, and this feature has made his poems more lively and impressive.

Keywords: Âşık Veysel, language, deviations, poetry, folk poetry, poetic language.

Giriş

Âşık Veysel, Türk edebiyatının 20. yüzyıldaki en büyük şairlerinden biridir. O, 1894 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Sivralan köyünde dünyaya gelmiş, Şatiroğulları sülalesine mensup bir halk ozanıdır. Babasının adı Karacaahmet lakabıyla anılan Ahmet, annesi ise Gülizar Hanımdır. Âşık Veysel'in beş kardeşi olmuş ancak bazı sebeplerden kardeşleri vefat etmiştir. Onun çocukluk ve gençlik yılları köyünde geçmiş, iki defa evlenmiş ve yedi evladı olmuştur.

Veysel yedi yaşında çiçek hastalığı sonucu sol gözünü, daha sonra da sağ gözünü kaybetmiştir. Hayata görmeyen gözlerle devam etmek zorunda kalan halk âşığımız, babasının kendisine aldığı sazla günlerini geçirmeye başlamıştır. Başlangıçta çalıp söyleyemese de ilk saz dersini Molla Hüseyin’den almış ve Veysel’in ustalaşmasında ünlü saz ustası Ali Ağa’nın önemli katkıları olmuştur.

Âşık Veysel zamanla kendi çalıp söylemeye başlamış ve usta bir halk ozanı olmuştur. Türkiye’nin Sivas, Tokat, Kayseri gibi bazı şehirlerinde başlayan saz şairliği, arkadaşı İbrahim Bey’le ülkeyi şehir şehir dolaşmak, İstanbul’da plaklar doldurmak, radyoda konserler vermekle devam etmiştir.

Ahmet Kutsi Tecer’le tanışmasından sonra onun hayatında çok büyük gelişmeler olmuştur. Ahmet Kutsi Tecer’in âşıklar adına attığı önemli adımlar sayesinde resmen “Halk Şairi” olmuş ve kendine verilen halk âşığı olduğuna dair belge ile gittiği yerlerde birtakım kolaylıklar sağlanmıştır. Hayatının sonraki dönemlerinde köy enstitülerinde öğretmenlik görevini de üstlenen Âşık Veysel, 21 Mart 1973’te akciğer kanseri sebebiyle Hakk’a yürümüştür.

Türk halk edebiyatının önemli saz şairlerinden biri olan Âşık Veysel şiirlerini, halkın dilinden kopmadan herkesin anlayabileceği şekilde dörtlükler halinde dile getirmiştir. Şiirlerinde kendine özgü söyleyiş tarzı, doğal oluşu, işlediği konuların dönemin düşünce yapısından uzak olmayışı, onun halk tarafından tanınması, bilinmesi, sevilmesi açısından önemli birer sebeptir. Dilini öyle saf, duru, açık ve anlaşılır bir biçimde kullanmıştır ki hem halk hem de devletin üst kademelerinde görev alan yöneticiler, onun şiirlerini hemen sevmiş ve ezberlemişlerdir.

Türkiye’nin birçok şehrini gezen Veysel, şiirlerinde ağız özelliklerini korumuş ve mahalli kullanımlara da dikkat etmiştir. Türkçe, onun şiirlerinde en sade biçimiyle kendini göstermiş ve bu özelliğiyle de insanların gönlünde yer etmiştir.

Âşık Veysel şiirlerinde çok farklı konuları, güzel Türkçemizin bütün imkanlarını kullanarak dile getirmiştir. Sevgi, aşk, tabiat, üzüntü, taşlama, dinî konular, vatan, millet, gurbet, Allah sevgisi... gibi birçok konu, şiirlerinde mükemmel bir şekilde işlenmiştir. “Âşık Veysel’i, kendisinden önce yaşayan halk şairlerimizden kalın çizgilerle ayıran özellikler var.

O, sadece aşk şiirleri yazan, gurbet ve hasret duygusuyla sazının teline vuran bir âşık değildir. Milletimizin, vatanımızın, devletimizin çeşitli davalarıyla yüklü şiirleri, daha bugün yazılmış gibi sıcak duruyor. Veysel'in bir Cumhuriyet şairi olduğu unutulmamalı. Atatürk'ün yeni nesillere gösterdiği hedef, aşılacak istediği ruh, Âşık Veysel'i de etkilemiş, gönlünde fırtınalar koparmıştır."² Bu söylenenlerden rahatlıkla şunu söyleyebiliriz ki onu farklı yapan özellikler de vatan ve millet şairi olmasından ileri gelmektedir.

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan dil, toplumun bütün kesimlerinde belli kurallara göre kullanılır. Bir yazı dilinin kullanıldığı coğrafyada yer alan ve o dili kullanan herkes bu kurallara uymak zorundadır. Bu standart yazı dili işlendikçe; bilim, eğitim kültür dili olarak kullanıldıkça gelişir, zenginleşir. O dilde yazan, üreten herkesin bu gelişmeye elbette ki katkısı olur. Ancak dilin gelişmesinde en büyük katkıyı sağlayan kişilerse sanatçılar, yazar ve şairlerdir. Şair ve yazarlar genel dilden farklı olarak şiirde kendilerine özgü bir kullanım biçimiyle, dilin kendisine verdiği tüm imkânları kullanarak kısa ve aynı zamanda güçlü ve etkili bir kullanımla, bazen belirli kuralların dışına çıkarak sınırları zorlar ve yeni imgeler, yeni ve farklı anlamlar, yeni türetmeler yaratabilirler. Standart dilin sınırlarını zorlayan bu yeniliklerin zamanla dilin yeni kelimeleri, yeni sesleri, yeni anlamları olarak standart dile yerleştikleri görülür. Şairler kelimelere genel dilden farklı anlamlar yükleyerek duygu ve düşüncelerini daha etkili ve sanatkârane bir biçimde ifade ederken kendi anadilinin de büyümesine katkı sağlamış olur.

Genel dilde kullanılan kelimeler aslında temel anlamlarıyla kullanılır fakat şiirde aynı kelimeler daha yüklü, farklı kullanımlar ve anlamlarla karşımıza çıkar. Bu kullanımlar şiiri daha da yoğunlaştırır ve etkili hale getirir. "Bizce, şiirin insan açısından en önemli yönü, insanın zihin gücünün, insan beyninin sınır tanımayan devinme yeteneğinin ve yaratıcılığının yansıtılmasına olanak sağlamasıdır. İnsan zihninde beliren imgeler, çok değişik tasarımlar, çağrışımlar, duygulanmalar, birleştirme, benzetme gibi etkinlikler şiir dilinde öylesine değişik, yeni ve özgün birleşimler içinde verilebilmektedir ki ortaya yeni bir iletişim yolu çıkmaktadır."³

² Yavuz Bülent Bâkiler, Âşık Veysel, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. VII.

³ Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, İstanbul 1993, s. 26.

Bir müzik aleti ve notalar yardımıyla insanlara unutulmaz ezgiler ve şarkılar yaratan bir müzisyen için müzik aleti ve notalar ne ise, şiirleriyle insanların ruhunda unutulmaz izler bırakabilen bir şair için de kelimeler aynı değerdedir. Şair kelimelerle yarattığı farklı manalar, imajlar, imgeler, mecazi ve özgün kullanımlarla; söz sanatları, sapmalar, uyaklar gibi yöntemlerle insan zihninde bir şelale etkisi yaratır. Oluşturduğu bu şiir şelalesiyle de çağlar boyu dilden dile aktarılan unutulmaz eserler ortaya koyar. Şair zaman zaman ironi ve hiciv yolunu da kullanır ki bunlar da şiire farklı güzellikler katar.

“Edebiyatın en eski türü olan şiirin, kendine özgü dil ve söylem kullanımıyla, estetik etkileme gücüyle diğer edebi türler arasında apayrı bir yeri vardır. Şiirde kullanılan ses yinelemeleri uyaklar vb. sessel etkenler de şiirin çok sevilen bir edebi tür olmasının nedenleri arasındadır. Şiir, özünü oluşturan şairin duygu ve düşünce dünyasındaki özgün imge ve tasarımları, kendine özgü bir dile, yapı ve biçime dönüştürerek aktarır okuyucuyu etkilemeyi, duygulandırmayı amaçlar ve diğer yazın türlerine oranla çok daha az sözcük kullanarak yoğun anlamlar aktarır. Dil içinde ayrı bir dil olarak da nitelendirilebilecek olan şiire özgü dilin, gündelik dilden farklarının ve oluşumunun açıklanmasında, şiir dilinin genel dilin kurallarından sapmalar gösterdiğinden ve dilin diğer işlevlerinin yanı sıra şiirsel bir işlevi de olduğundan söz edilir.”⁴

Şair, şiirini halkla kendisi arasında bir iletişim aracı olarak kullanır. Bu iletişimin yolu elbette ki dili iyi kullanmaktan, önemli ölçüde bir eğitimden, dilin kurallarını bilmekten ve etkili bir üslupla söze dökmekten geçer. Söyleyen ve dinleyen arasındaki köprü şiirdir. Şair, imgeler kullanarak duygu ve düşüncelerini dile getirir. İmge; şairin zihnindeki söylemek istediği tüm duyguları, kendine has bir üslupla ifade etmesi, dile getirmesidir. Bu durum da şairin ustalığıyla paralel bir şekilde ilerler. Sonuç olarak şiirdeki imge ve tasarımlar başarılı bir şekilde kullanılırsa yani dile aktarılabilirse, okuyanı daha da etkiler ve çepeçevre sarar. Şiir bu sayede daha etkili ve güçlü olur. Kısacası şair, dilin kendisine verdiği tüm imkânları doğru ve etkili bir şekilde kullanır ve kendi üslubunu oluşturursa halkın gözünde ve zihninde sağlam bir yer edinir.

⁴ M. Osman Toklu, Şiir Dili ve Çevirisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 9.

Şiiri güzelleştiren başka bir konu da sapmalardır. Şiir dilinde sapmalar da şiire ayrı bir renk katar. Şair, sapmaları kullanarak söylemek istediği duygu ve düşüncelerini şiirine, kendine uygun bir üslupla aktarmaya çalışır. Bu yolla okuyan ve dinleyende farklı etkiler yaratır. Sapma ile ilgili olarak Doğan Aksan “Sapma (İng. deviation) adı altında ele alınan konu, gerek sözcüklerin ses ve biçim özelliklerinde gerek dilin sözdizimi açısından niteliklerinde bilinçli olarak değişikliklere gitmeyi, dilde bulunmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimini içerir. Sanatçı bu eğilimle dile yeni bir güç kazandırmayı, göstergeleri ses ve anlam açısından daha etkili kılmayı, okuyan/dinleyenin zihinde yeni değişik tasarımlar ve duygu değerleri oluşturmayı amaçlar.”⁵ açıklamalarını yapar. Yine “sapma” konusunda Zeliha Güneş de; “Sapma; dilin kuralları dışında kullanılmasıdır. Bunu herhangi bir kişi yaptığı zaman yanlış sayılır. Ancak sanat amacı güdülerek yapıldığında durum değişir. Nitekim kimi şairler bilinçli olarak biçimde, söz diziminde değişiklikler yaparlar; böylece yeni tasarımlar, çok farklı imgeleri çağrıştıracak yeni yapılar oluştururlar.”⁶ şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.

Bu gerçekler doğrultusunda şunu söyleyebiliriz ki sapmalar, şiiri daha etkili ve daha güçlü kılmak için yapılır. Sapmalarla şiire düşünce, duygu ve anlam yoğunluğu katılmış olur. Şair söylemek istediklerini kelimeler yardımıyla ve bazı sapmaları da kullanarak bilinçli bir şekilde yaptığı zaman şiire bir edebi değer ve sanat değeri katmış olur.

Şiiri daha çok irticalen söyleyen halk şairlerinde, ses, yapı, kelime, anlam ve ölçü olarak önceden yapılmış bir hazırlık olmadığı için sapmalar daha fazladır. Halk şairlerinin geriye dönerek söylediklerini düzeltme imkânları da pek yoktur. Söz, atılan bir ok gibi artık yaydan çıkmış olur. Bu düşüncelerle araştırdığımız Âşık Veysel’in şiirlerindeki dil sapmalarını ses, yazım, dilbilgisi, kelime sapmaları ve alışılmamış bağdaştırmalar olmak üzere beş başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Bu büyük halk ozanımızı daha anlaşılır kılmak, yeteneklerini ve güzelliklerini ortaya koymak için şiirlerinden tespit ettiğimiz örneklerle bu yönünü incelemeye çalıştık.

1. Ses Sapmaları

⁵ Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, İstanbul 1993, s. 166.

⁶ Zeliha Güneş, Cemal Süreya'nın Şiir Dili, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2007, s. 156.

Nurullah Çetin ses sapmalarının “ünsüz düşmesi, ünlü ekleme, yöresel ağız özellikleri, ünlü uzatmaları, ünlü düşmeleri, ünlü değişiklikleri”⁷ şeklinde olabileceğini dile getirir. Aynı konuda Osman Toklu ise; “Ortak dilde bulunan sözcüklerin yapılarında bilinçli değişiklikler yaparak, sözcükleri halk dilindeki kullanım biçimleriyle şiire aktararak ya da çeşitli yöresel ağızlardaki biçimleriyle vererek kullanımı da şiirde görülen yaygın bir eğilimdir.”⁸ diyerek ses sapmalarının bir başka boyutunu açıklamıştır. Bu bakış açlarına uygun olarak; ünlü düşmesi, ünsüz düşmesi, ünlü türemesi, ses değişmesi gibi ses sapmaları Âşık Veysel’in şiirlerinde çokça görülmektedir:

a. Ünlü Düşmesi

Âşık Veysel, şiirlerinin tamamını hece vezniyle yazdığı için mısralardaki hece sayıları birbirlerine eşittir. Bu sebeple mısralardaki hece sayılarını eşit duruma getirmek amacıyla bazı kelimelerdeki ünlü sesleri düşürür. Böylece mısralarda ölçü sağlanmış olur. Ünlü düşmeleri bazen tek kelimelerde bazen de birleşik kelimelerde meydana gelmiştir.

*Güzelliğin on **par'** etmez / Bu bendeki aşk olmasa* (s. 152)

*Koyun kurt ile gezerdi / Fikir başka **başk'** olmasa* (s. 152)

*Irıza mı senin adın / **N'ettin** baltayı baltayı* (s. 188)

*Sanki bunu iyi **m'ettin** / **Koyveriyon** neye tuttun* (s. 188)

*Baltay'aldın sapın **nittin** / **N'ettin** baltayı baltayı* (s. 188)

*Okul müdürü beraber / **Ort'okula** etti haber* (s. 232)

*Her çiçeğin bir mevsimde **yer'olur** / Bu sırları tabiata soralım* (s. 241)

*Kilisede despot keşiş / **İs' Allah'**ın oğlu demiş* (s. 268)

Bazı mısralarında kelimenin bir ünlüsü düşürülerek ölçünün sağlandığı görülür:

*İşlediği suçun farkına varmaz / Ne yüz ile varacağız **ahrete*** (s. 169)

⁷ Nurullah Çetin, Şiir Çözümleme Yöntemi, Öncü Kitap, Ankara 2004, s. 171-172.

⁸ Osman Toklu, Şiir Dili ve Çevirisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 41.

İbtida Kongre kuruldu burda / Cumhuri' yete karar verildi burda (s. 267)

Aşağıdaki mısra da olduğu gibi eklerin bir ünlüsünün yazı dilinden farklı olarak söylenmediği de görülmektedir. Belirtme hali ekini yazı dilinden farklı olarak -n biçiminde kullanmış böylece ölçüyü de düzenlemiştir:

Milletsiz bir devlet yoktur olamaz / Eğri bakan aradığın bulamaz (s. 138)

b. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi de yine şiirlerdeki hece sayısında bir bütünlük sağlamak için yapılmıştır. Aldığımız örneklere bakıldığında ünlü türemeleri bazen kelime başı bazen de kelime ortasında meydana gelmiştir. Bu kelimelerin büyük kısmının r sesiyle başladığı görülmektedir. Türkçede kelime başında r sesi bulunmadığı için başta bir ses türemesi ağızlarda da sıkça görülmektedir. Bu bakımdan bu türemeyi de ağızlara has bir kullanım da sayabiliriz.

İradyo denilen milletin malı / Neşriyatlar tarafsızca olmalı (s. 138)

Çeşitli çiçekler yeşil yapraklar / İrenkler içinde nakşını saklar (s. 142)

Yel estikçe hısr hısr / Olan yaprak titireşir (s. 149)

İngiliz Fransız Alaman Urus/ Günde telef eder binlerce nüfus (s. 311)

Deryası irahmet dolu / Kabul et Allah aşkıma (s. 148)

İreçberler seyip olur / Böyle işler ayıp olur (s. 188)

Muradı maksudu hepisi yalan / Ölümü dünyada hakikat gördüm (s. 256)

Çırpınıp içinde döndüğüm deniz / Dalgaları coşar ürüzgârından (s. 258)

İresim yaparlar plan çizerler/Çözülmedik düğümleri çözerler (s. 282)

Urumlar da toplanıyor etrafta/ Uğrun uğrun haber gitti Yunan'a (s. 260)

Uyandım kuşların ince sesine / Seherde birlikte iniler durur (s. 317)

İreşit'sin adın gibi/ Hiçbir tat yok tadın gibi (sayfa 328)

c. Ses Düşmesi

Ses düşmesi de yine mısralardaki hece sayılarını birbirine eşitlemek amacıyla şiirde bütünlüğü sağlamak için yapılmıştır. Aldığımız örneklerde görüldüğü üzere fiil çekimlerinde bazı sesler düşürülür ki; Anadolu ağızlarında bu durum sıklıkla olur. Bu ses düşmeleri Veysel'in şiirlerinde de oldukça geniş yer tutar. Bunları ağızlara has kullanımlar olarak da sayabiliriz.

*Deli gönül ne gezersin / Geze geze **yorulman mı** (s. 182)*

*Ne kazandın bu sevdadan / Vazgeç desem **darılman mı** (s. 182)*

*Uykuda dahi **yürüyom** / Kalmaya sebep **arıyom** (s. 157)*

*Senlik benlik nedir bırak / **Söyleyim** geldi sırası (s. 186)*

*Seksen yıllık yolu biraz **düşünek** / İnişli yokuşlu yollar nic' olur (s. 312)*

*Yine geldi çattı selin zamanı / **Kınaman** komşular **korkuyom** gayet (s. 327)*

d. Ses Değişmesi

Şiirlerinde ağız özelliklerini koruyan Âşık Veysel, bazı kelimeleri ağızlarda kullanıldığı gibi şiirlerine almıştır. Aşağıdaki örneklerde görülen "ırmak > ırmağ, yok > yoğ, kardeşiz > kardaşık, düşünelim > düşünük" gibi kullanımlar ses değişmelerine örnek olarak verilebilir.

*Gözümde akan yaş bir **ırmağ** iken/ Bir gün ayrılmaya sabrım **yoğ** iken (s. 249)*

*Topraktan olduk **kardaşık** / Aynı yolcuyuz **yoldaşık** (s. 254)*

2. Dilbilgisi Sapmaları

Dilbilgisi sapmaları; dilin kendi içindeki düzeninden farklı olan, dildeki düzene, sisteme uymayan kullanımlardır. İlgili çalışmalarda, gramer sapmaları da diyebileceğimiz dilbilgisi sapmaları terimi ile, standart dilde yer almayan veya tarihi dönemlerde kullanılmış bugün yazı dilinde yer almayan eklerin kullanılması kastedilmektedir. Bu eklerin bir kısmının günümüz ağızlarında da terkedilmemiş olmaları, ancak artık standart yazı dilinde kullanılmayan ekler olmaları da mümkündür. Âşık Veysel'in şiirlerinde bu tür kullanımları

da görmek mümkündür. Şair, “dost ile” veya “dostla” yerine “dostunan”; “gül ile” veya “gülle” yerine “gülünen” şekillerini kullanmaktadır. Bazı kelimelerde zarf yapmaya yarayan ekleri de kısaltarak “geldiğimden beri” yerine “gelelden beri”, “girdiğinden beri” yerine “girelden beri” şeklinde kullanmaktadır. Zaman zaman da deyimlerdeki kelimelerin yerlerini değiştirerek, standart sözdizimi kurallarından farklı olarak bir çeşni yaratmış ve; “başa güreşmek” yerine “güreşir başa”, “terkini vermek” yerine “vermek terkini” gibi kullanımları tercih etmiştir. Bu kullanım, yani sözdiziminden farklı söyleyiş şiirde ölçüye bağlı olarak bütün şiirlerde görülmesi mümkün bir sapmadır. Ancak tüm bunları, şairin dile ne ölçüde hâkim olduğunun ve dili büyük bir ustalıkla kullandığının göstergeleri olarak da kabul edebiliriz.

*Veysel'in kalbinden gitmez kederi / Bu fani dünyaya **gelelden** beri (s. 164)*

***Dostunan** aradan kalkınca perde / Veysel der hedefim doğru bir nokta (s. 171)*

***Feleğinen** çok oynadım ütöldüm / Bir zalimin tuzağına tutuldum (s. 234)*

*Bu can bu cesede **girelden** beri / Aldık başımıza türlü kaderi (s. 275)*

*Karnın yardım **kazmayınan belinen** / Yüzün yırttım **tırnağınan elinen***

*Yine beni karşıladı **gülünen** (s. 302)*

*Dünya dolsa **şarkıyılan** / Türk'üz Türk'ü çağırırız*

*Yola gitmek **korkuyulan** (s. 344)*

Kalem çalmak (Kaderi tayin etmek) deyimini “çalmış kalemi” şeklinde:

*Tecellim tersine **çalmış kalemi** / Önünden gülmeyen sonra güle mi (s. 158)*

Başta güreşmek (en üstün olmak) deyimini “güreşmek başa” şeklinde:

*Nohutla patates **güreşir başa** / Ispanak pırasa benzemez aş (s. 176)*

Terkini vermek (vazgeçmek) deyimini “veremem terkini” şeklinde:

*Bu güzelin mecnunuyum ezelden / **Veremem terkini** gelmiyor elden (sayfa 190)*

“Ele ağıt almak” (Ağıt yakmaya başlamak) deyimini “ele aldı ağıdı” şeklinde:

*Sabır hırsın duluğuna bir çaktı / Kin ve kibir **ele aldı ağıdı** (s. 193)*

“Yalan uydurmak” yerine “yalan takmak”:

*İbrişimden nazik ipek teline / **Takarlar** çeşitli **yalan** aşıklar (s. 279)*

3. Kelime Sapmaları

Kelime sapmaları için Nurullah Çetin, “Genel, ortak ve yaygın dilde kullanılmayan kelime biçimlerine yer vermek. Kelimelerin bilinen yapılarını bozmak, ek ve köklerinin yerlerini değiştirmek, kelimenin önüne, içine veya sonuna bazı ekler ilave etmek, kullanımdan düşmüş eski kelimelere yer vermek...”⁹ şeklinde bir tanım yapmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak şiirleri incelediğimizde Âşık Veysel’in şiirindeki kelime sapmalarının bazılarının kullanımdan düşmüş “*sin, tamu, kuz, ud, sıtır...*” gibi eski kelimeler olduğu görülür. Bazıları ise genel ve ortak dilde çok kullanılmayan “*varoara, yeldirmek, ırlmak...*” gibi kelimelerdir. Bir kısım kelimelerin ise bilinen yapıları bozularak “*zabitanımızdan, davranımızdan, buncalayın...*” gibi oluşturulmuş kullanımlar olarak karşımıza çıkar.

“Isınmak” yerine “kızınmak”:

*Elin yüzün çamur bu ne / Git ahırda **kızınsene** (s. 140)*

“Cehennem” yerine “Tamu”:

***Tamuda** olmazdı kullara ceza / Olsa temiz ahlak ve hüsn-i rıza (s. 153)*

“Utanma, haya” yerine “ud”:

***Ud** edep kalmadı kızda gelinde / Büyükle küçüğe gelir minnete (s. 169)*

“Bunun gibi / deyin” yerine “buncalayın / diye”:

*İskender-i Zülkarneyin / Çalışmadı **buncalayın***

*Her millet Atatürk **deyin** / Cemiyet-i akvam ağıladı (s. 173)*

*Gerdi kanatların bir devlet kuşu / **Şeneldi** Türklerin kadim ocağı (s. 179)*

⁹ Nurullah Çetin, Şiir Çözümleme Yöntemi, Öncü kitap, Ankara 2004. s.173.

Âşık Veysel'in yazı dilinden farklı "şenelmek (iç açıcı hale gelmek), varvara (hepsi, yekunu), yeldirmek (telaşlı telaşlı arkasından gitmek), sarım (sarmaş-dolaş oluşum), duluk (yanak boşluğu), ırlmak (ayrılmak, uzaklaşmak), sin (mezar), girinmek (üstlenmek, sahiplenmek), kubarmak (kabarmak), söve (kapı, pencere kasası), tezene (mızrap), ırlmaz (ayrılmaz, uzaklaşmaz), uğrünü uğrünü (bütün vücudunu oynata oynata), soyutmak (soyundurmak), tevek (asma, kabak gibi bitkilerin dalları), sır-sıtır (gizli bilinmeyen), tanko (sosyete), ötür (kıyafet,giysi), od (ateş), kuz (kuzey), tor (avcı ağı), farımak (yorulmak), boyağ, boyak (boya), ayranlığı şişmek (öfkelenmek), sadır olmak, (çıkmaq), zarımak (ağlayıp inlemek), koytak (rüzgarı olmayan çukur, kuytu yer), yağlık (mendil), yuvermek (yıkamak), seme (saf, aptal), değme (her), seklem (kıl veya yünden yapılmış çuval), uğrülenmek (bütün vücudunu kımıldıta kımıldıta yürümek), bildır (bir önceki sene, geçen sene), herk (sürülüp dinlenmeye bırakılan tarla) gibi bugün yazı dilinde kullanılmayan bir kısmı ağızlara has ve bir kısmı eskicil olan kelimeler kullandığı görülür ki bu kullanımların oldukça fazla olduğu ve şiirinde görülen en önemli sapmalardan biri olduğu söylenebilir.

*Alevi Sünnilik nedir / Menfaattir **varvarası** (s. 187)*

*Mecnun gibi dolanıyom çöllerde / Hayal beni **yeldiriyor** yel gibi (s. 190)*

*Açma bana kolu dedi / **Sarım** beni beğenmedi (s. 192)*

*Sabır hursın **duluğuna** bir çaktı / Kin ve kibir ele aldı ağıdı (s. 193)*

*Bu sevda başımdan **ırlmaz** dedi / Aşkın deryaları durulmaz dedi (s. 195)*

*Ölünce hū çeksin kemiğim **sinde** / Dünyada durunca Veysel'in dili (s. 196)*

*Bu dünyayı sen yarattın **girindin** / Her nesnede gösterirsin nakşını (sayfa 202)*

*Esti bahar yeli karlar eridi / **Kubarmış** dağlarda kar çiçekleri (s. 204)*

*Bizi besler kaşık olur / Kapı **söve** eşik olur (s. 210)*

*Mert insanın sözü var özüne / **Tezene** teline varmak sazına (s. 216)*

*O cemalin ziyası var nuru var / **ırlmaz** sevdası sönmez narı var (s. 228)*

*Hemen kucakları okşar severdi / Çirkin huylarımı **soyuttu** anam (s. 229)*

Uğrünü uğrünü giderken yola / Nice dilsizleri getirir dile (s. 231)

Tırtıl geldi **tevekleri** taladı / Sel geldi de elek elekeledi (s. 244)

Sır saklamam **sıtır** örtmem / **Tankolardan ötür** örtmem (s. 246)

Aylar geçer yıllar düşer izine / Renk verirsin güneyine **kuzuna** (s. 247)

Kalbimde kadirdir aşk ile eser / Ateşi kafidir **odu** n'eyleyim (s. 250)

Sakin olsam bu sevdadan **farısam** / Balsız kovan gibi bomboş olurum (s. 251)

Nice yiğitleri nice güzeli / Feleğin **toruna** düşen Erzincan (s. 250)

Siyanet ettiler askerimizi/ Vatan memnun kaldı **zabitanımızdan** (s. 260)

Terakki etti mektebimiz hep birden / Teşekkür kazandık **müşiranimızdan** (s. 262)

Millete bir altın kemer kuşattı/ Haşa nankör olman **davranımızdan** (s. 262)

Temiz kullan **boyağımı**/ Sahte boyalar taşırsın (s. 272)

Hırs gelip de **ayranlığı şişerse** / Kaybeder iradeyi dümen âşıklar (s. 279)

Uğrülenir gider yola / Yollar ninni çalar gider (s. 291)

Ölçer tohumunu koyar **sekleme** / El gitti der oğluna haydi bekleme (s. 295)

Tarlası **herk** ise ya ikileme / Tohumu toprağa aşlar çiftçiler (s. 295)

Bir fincan su verdik **bıldır** dediler / Sanki ya verdiler ya vermediler (s. 298)

Ağlayı ağlayı vardım pınara / Kirli **yağlığımı** yuvermediler (s. 298)

Ya biz niçin **seme** sarhoş dururuz / Tembelin cebi boş karnı aç olur (s. 312)

Deli gönül **değme** çaydan bulanmaz / Coşarsa dalgası kendinden olur (s. 314)

Geçmem dedin duvarımda sinekten / Yalan **sadır olmaz** ervah-ı paktan (s. 320)

Her gördüğü Leyla olsa Kayıs Mecnun olamazdı / Sevda yakın hedef uzak **zarıdı** gönlüm **zarıdı** (s. 336)

4. Alışılmamış Bağdaştırmalar

Doğan Aksan alışılmamış bağdaştırmalar için; “Şiirde göstergelerin dinleyiciye, okuyucuya yansıttıkları tasarımların, imgelerin dışında, onların yanı sıra birçok tasarımların daha aktarılmasını, deyim yerindeyse dinleyici/ okuyucunun zihnine birçok yeni tasarımın üşüşmesini sağlayan bir dil olayı, alışılmamış bağdaştırmalardır”¹⁰ demektedir. Buradan yola çıkarak Âşık Veysel’in şiirlerindeki alışılmamış bağdaştırmaların oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığını görebiliriz. “Kelimeler, şiir içinde çoğu kez kendi anlamlarının dışına çıkarak yeni anlamlar kazanır ve okuyucu/dinleyicide yeni imajların ortaya çıkmasına sebep olur. Alışılmamış bağdaştırmalar da bu özellikleriyle dikkati çeker. Örneğin kırık kalem, kırmızı halı, pişmiş aş gibi sıfat tamlamaları dilde “alışılmış bağdaştırma” olarak yer alırken; kırık rüya, kırmızı gayret, pişmiş gönül gibi tamlamalar, ilk defa kullanıldıkları izlenimi verdikleri ve mantığa aykırı bir görüntü sergiledikleri için “alışılmamış bağdaştırma” olarak değerlendirilirler.”¹¹. Türk şiirinin neredeyse her döneminde mantık dışı görünen bu tür kullanımlara rastlanılmış olup, bu kullanımlar şiiri daha etkili ve anlamsal açıdan daha yoğun ve zengin hale getirmiştir. Şiirlerine bakıldığında Âşık Veysel de bu noktada nasibini alan şairler arasındadır.

Durmaz yanar gerçeklerin çırağı / Yakın olur ehli aşkın ırağı (s. 156)

Başbuğu olmuştu mülke / Geldi ecel can ağladı (s. 173)

Veysel ağlar sohbet ağlar dil ağlar / Tarihte bir büyük yara da kaldı (s. 178)

Sabır hırsın duluşuna bir çaktı / Kin ve kibir ele aldı ağıdı (s. 193)

Vicdan yalanları çiğnedi geçti / Her ana doğurmaz böyle yiğidi (s. 193)

Kahretti yalanı kovdu dışarı / Pişmemiştii daha yalan çiğ idi (s. 194)

Derdim bir gizli yumurta misali / Dahi çiğdir pişmeyince soyamam (s. 228)

¹⁰ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, İstanbul 1993, s.151.

¹¹ Aslihan Dinçer, *TÜBAR-XV-/2004-Bahar/*, s. 234.

Doğru yola adım attım / Bir gerçeğin elin tuttum (s. 242)

Herkes bir maksatla serpilir süner / Kuyruğu kınalı yalana ne den (s. 264)

Kükredi çimenler açıldı güller / Al şala bürünür bahçeler bağlar (s. 277)

Yüce dağlar birbirine göz eder / Rüzgâr ile mektuplaşır naz eder (s. 278)

Vicdan sizden çok uzaktan uçuyor / Zulüm var adalet nerd olur gider (s. 293)

Bu beyitlerde yer alan “gerçeklerin çırağı, canın ağlaması, sohbetin ve dilin ağlaması, sabrın hürsün duluğuna çakması, kin ve kibrin ağıdı ele alması, vicdanın yalanları çiğnemesi, yalanı kahredip dışarı kovmak, pişmemiş yalanın çiğ olması, derdin gizli yumurta olması, gerçeğin elini tutmak, kuyruğu kınalı yalan, çimenlerin kükremesi, vicdanın uzaktan uçması, dağların göz etmesi” gibi kullanımlar Âşık Veysel’e has özgün, farklı, etkileyici, alışılmışın dışında söyleyişlerdir. Bu açıdan şairin yaratıcı olduğu ve özgün ifadeler kullandığı anlaşılmaktadır.

5.Yazım Sapmaları

Yazım sapmalarını Nurullah Çetin “özel isimleri küçük harfle başlatmak, küçük harfle başlaması gereken kelimeleri büyük harfle başlatmak, bazı kelimeleri, bazı mısraları tamamen büyük harfle başlatmak, kelimenin bölünerek hecelerinden ayrı ayrı mısralar oluşturulması, yabancı kelimeleri yanlış yazmak, mısralar arasında uzun bir boşluk bırakmak, bazı kelimelerin koyu yazılması, harfleri ayırma, deyimlerdeki sayıların rakamla gösterilmesi”¹² şeklinde ifade ve tasnif eder. Ancak âşıklardaki yazım sapmalarının çoğu zaman kendilerinden kaynaklanmadığını, onların söylediği şiirlerin genellikle başkaları tarafından yazılıp düzenlendiğini göz ardı etmemek gerekir. Eserde görülen yazım sapmaları taramada faydalandığımız, şiirlerini yayınlayan kişilere ait saydığımız için burada sadece bir iki örneğe yer vermekle yetiniyor ve bu özelliğin Veysel’in bir özelliği sayılamayacağını düşünüyöruz.

Âşık Veysel’in Doğan Kaya tarafından yayımlanan şiirlerinden aldığımız aşağıdaki örneklere bakıldığında, bazı cins isimlerinin ilk harflerinin büyük harfle başladığını görürüz.

¹² Nurullah Çetin, Şiir Çözümleme Yöntemi, Öncü kitap, Ankara 2004, s. 170

Manasız mantıksız Vatan Cephesi / Vatan milletindir bu neyin nesi (s. 138)

Bir kolu var Edebiyat / Bir ceoher ki yetmez fiyat (s. 205)

Güzel sanatlar Mimarı / Halkın evi Hakk'ın evi (s. 205)

Seni Cehennem'e sürsem/ Kızılırmak seni seni (s. 201)

Cami Tekke asitane / Ah çekeriz yana yana (s. 205)

İbtida Kongre kuruldu burda / Cumhuriyete karar verildi burda (s. 267)

Veysel bu sözünde var mı hata / Yurdumuzu benzetelim Cennet'e (s. 180)

Şehitler karnında güller çiçekler / Her yıl açmak için Mayısı bekler (s. 185)

Sonuç

Türk Halk Edebiyatının mihenk taşlarından biri olan Âşık Veysel'in Türk halkının gönlünde çok önemli bir değere sahip olduğu açıktır. Şairin saz eşliğinde söylediği şiirlerinde duygu ve düşüncelerin teline ince ince vurması ve bunu yaparken de dili büyük bir ustalıkla kullanması, şiirlerinin halkın zihninde kalıcı olmasını sağlamıştır. Şiirlerinde işlediği pek çok konuyu farklı anlatım yollarını da kullanarak işlemiş ve halka, halkın diliyle hitap etmiştir. Her şair gibi Âşık Veysel de şiirlerinde duygu ve düşüncelerini kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı anlatım yolunu kullanarak ifade etmiştir. Bunu yaparken de kelimelere farklı manalar yüklemiş, benzetmeler, söz sanatları, mecazlar, sapmalar gibi yöntemleri kullanmıştır. Şiirlerindeki ses, dilbilgisi, kelime sapmaları ve alışılmamış bağdaştırmalar ile duygu ve düşüncelerini daha canlı ve etkileyici hale getirmiştir. O, okuyucularda ve dinleyicilerde çeşitli ve zengin duygu ve hayal dünyaları yaratmayı başarmıştır. Halkın içinden gelen, halktan biri olan Âşık Veysel'in şiirlerinde yazı dilinden farklı sapmaların, bilhassa kelime sapmalarının çok olduğu görülür ki bu özelliğinin de onun yüzyıllar boyunca dilden dile, nesilden nesile aktarılmasını ve sevilmesini sağlayacak özelliklerinden biri olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan, **Ŗiir Dili ve Türk Ŗiir Dili**, İstanbul 1993.

Aksan, Doğan, **Türkçenin Sözvarlığı**, Engin Yayınevi, Ankara 1996.

Bâkiler, Yavuz Bülent, **Ŗık Veysel**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

etin, Nurullah, **Ŗiir zmleme Yöntemi**, nc kitap, Ankara 2004.

Dinçer, Aslıhan, **Ŗık Veysel'in Ŗiirlerinde AlıŖılmamıŖ BađdaŖtırmalar**, **TÜBAR-XV**, 2004-Bahar/, Sayı. 15. s. 231-242.

GneŖ, Zeliha, **Cemal Süreya'nın Ŗiir Dili**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, EskiŖehir 2007.

Harmancı, Abdullah, Cemal Süreyya Ŗiirinde Dil Sapmaları, **Turkish Studies**, C.8/4 Bahar 2013, s. 909-918.

Kaya, Doğan, **Ŗık Veysel**, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

Toklu, M. Osman, **Ŗiir Dili ve evirisi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.